

Uvodni tekst

U nizu MONUMENTA CROATICA VATICANA – Posebna izdanja 2, objavljeni su izvori za povijest Đakovačko-srijemske biskupije 17. i 18. stoljeća isključivo iz Tajnog vatikanskog arhiva (*Đakovačka i Srijemska biskupija – Biskupski procesi i izvještaji, 17. i 18. stoljeće*, Zagreb 1999). Ovaj svezak sadrži izvore iz 17. stoljeća za povijest istih biskupija, ali iz Povijesnog arhiva Kongregacije za evangelizaciju naroda ili za širenje vjere, znamenite "Propagande" i to isključivo iz fonda *Scritti riferite nei congressi generali*, skraćeno SOCG. Zbog goleme količine spisa, morali smo se ograničiti samo na ovaj fond i na 17. stoljeće.

Za povijest, naime, 17. stoljeća i dalje Povijesni arhiv Kongregacije za širenje vjere igra prvorazrednu ulogu, tim više što za naše krajeve pod Turcima, za ovo stoljeće (uz 16. st.) gotovo potpuno nedostaju domaći izvori. U ovom Arhivu čuva se još mnoštvo dokumenata koji se odnose na naše krajeve, a koji ostadoše neobjavljeni, a vjerojatno i nezapaženi. Budući da je Povijesni arhiv Kongregacije za širenje vjere nastao na temelju djelovanja te Kongregacije, potrebno je nešto reći i o samoj "Propagandi".

1. Utemeljenje i svrba Kongregacije

Nakon više pokušaja da se u Rimu utemelji centar za misije, napokon je na Bogojavljenje, 6. siječnja 1622. godine papa Grgur XV. u sastavu Rimske kurije utemeljio Kongregaciju za širenje vjere s ciljem da postane središnje i vrhovno tijelo zaduženo za širenje katoličke, ili kako neki suvremeni dokumenti kažu, rimokatoličke vjere. Kongregacija, sastavljena od trinaest kardinala, dva crkvena prelata i jednog tajnika, održala je 14. siječnja iste godine svoju prvu plenarnu sjednicu.

Sljedećeg dana papa je pozvao i potaknuo na suradnju sve apostolske nuncije enciklikom *Abbraccia il sommo officio*, a 22. lipnja objavio je konstituciju *In-*

scrutabili, kojom se određuje djelatnost Kongregacije – raspravljati "bez izuzetka, o svim pitanjima koja se tiču širenja vjere po cijelom svijetu".

Istoga dana objavljena je druga konstitucija *Romanum*, kojom se propisivalo kako će se Kongregacija uzdržavati, pa je određeno da će se uzdržavati taksama koje su plaćali novoimenovani kardinali prigodom svog imenovanja, a ta se taksa zvala "taksa kardinalskih prstenova". Ovaj financijski posao povjeren je posebnoj sekciji Kongregacije kojom je upravljao jedan kardinal, takozvani prefekt ekonomije. Ova služba ukinuta je 1908. godine.¹

Ovaj događaj bio je putokaz u povijesti Crkve. On se mora pripisati papinoj osobnoj inicijativi. Premda se ideja razvijala tijekom prethodnih desetljeća, ipak je on bio taj koji je na čelo Kongregacije postavio ljude sposobne dati joj potrebni početni impuls.

Ciljevi Kongregacije bili su pokušati postići ujedinjenje s protestantskom i pravoslavnom crkvom, te promicati i organizirati misije među poganima. Profesor dr. Josip Metzler, arhivist Povijesnog arhiva Kongregacije za širenje vjere ističe da nas ne smije dovesti na pogrešan zaključak činjenica što je Kongregacija bila istovremeno crkveno tijelo zaduženo za obraćenje pogana i za pastoralnu službu među katolicima koji su živjeli u protestantskom i pravoslavnom okruženju, kao i za ujedinjenje ovih s Katoličkom crkvom. Ove aktivnosti bile su poznate kao "misionarstvo". Ne smije nas zbuniti ni naziv *De Propaganda fide*, iako je Rim bio sklon tretirati pogane i nekatolike na istoj razini. U to vrijeme riječ *misija* odnosila se na bilo koji oblik posebne pastoralne skrbi, koja se vršila u katoličkom okruženju.

2. Članovi Kongregacije i njihova djelatnost

Prema dekretu utemeljenja, Kongregaciju za širenje vjere čini 13 kardinala, od kojih je jedan predstojnik (prefekt), dva prelata i tajnik koji je redovito naslovni nadbiskup. Ubrzo je ovom broju bio dodan jedan redovnik karmelićanin, a 1626. godine uslijedilo je i imenovanje protonotara. Konačno, 1630. godine i ekonom Svete Stolice postaje članom Kongregacije.

Članovi se u pravilu sastaju jedanput mjesečno. Taj njihov sastanak zvao se opći sastanak – *Congregatio generalis*. Kada se radilo o važnim stvarima, taj sastanak se odvijao u papinoj nazočnosti (*coram Sanctissimo*).

---

¹ Dizionario storico del papato, Roma 1996, vol. II, 1–Z, str. 1216. Natuknicu *Propaganda Fide* obradio je Claude Prudhomme.

Pitanja koja su zahtijevala dublje proučavanje, povjeravala su se posebno komisiji kardinala i stručnjaka za određene oblasti. Takav sastanak zvao se posebni sastanak (*Congregatio particularis*). Ove komisije bile su sastavljane ad hoc i prestajale su postojati kad je određeni problem bio riješen. Izuzetak je bila stalna komisija za Daleki istok, koja je radila do 1856. godine.

Uobičajene misijske poslove vodio je kardinal prefekt uz pomoć tajnika i minutanta koji su se sastajali na sjednici zvanoj *Congressus*, a održavala se jedanput tjedno.

Ona pitanja koja su zahtijevala papinu intervenciju predstavljala su mu se u posebnoj audijenciji.

U svim slučajevima odluke su se prenosile osobama za koje je Kongregacija bila nadležna i to u obliku pisama, dekreta, uputa i okružnica.

Za razdoblje prije 1892. godine izvorni materijali u Povijesnom arhivu Kongregacije za širenje vjere (*ASCPF*) odgovaraju gore navedenom sustavu djelovanja članova Kongregacije.

Opće mjesečne sjednice (*Congregaciones generales*) odgovaraju fondu *Acta* (verbali-zapisnici, minute, protokoli) i fondu *Scritture riferite nelle Congregazioni generali* (*SOCG*). Posebne sjednice odgovaraju fondu *Congregazioni particolari* (*CP*). Sastanku nazvanom *Congresso*, koji se održavao jedanput tjedno, odgovara fond *Scritture riferite nei Congressi* (*SC*). Posebnim papinskim audijencijama odgovaraju pismeni odgovori Kongregacije sačuvani u fondovima *Decreti*, *Instruzioni*, *Lettere*.²

3. Povijesni arhiv Kongregacije za širenje vjere

Prvih dvadeset sedam godina rad Kongregacije za širenje vjere vodio je mudri i sposobni tajnik monsinjor Francesco Ingoli, kojega je na tu dužnost imenovao papa Grgur XV. Ovaj tajnik od početka je skupljao i sređivao dokumente u sustav, koji je za njega bio i praktičan i jasan. Skupljao je sve dokumente koji se odnose na rad misija kao i na samu Kongregaciju.

Ova zbirka dokumenata, osim misionarskih i crkvenih, sadrži mnoge informacije kulturne prirode, koje su neprocjenjivo vrijedne za pojedine narode.

² N. Kowalsky-J. Metzler, Inventory of the Historical Archives of the Congregation for the Evangelization of Peoples or "de Propaganda Fide", Roma 1988, str. 134–135.

Papa Urban VIII. našao je 1627. godine mjesto u vatikanskoj palači za ovu stalno rastuću dragocjenu zbirku. Kasnije je kraće vrijeme arhiv bio smješten u Apostolskoj kancelariji, gdje je i sam tajnik Ingoli imao svoj ured.

Nakon Ingolijeve smrti (1649.) zbirka je preseljena u dovršenu zgradu Kongregacije za širenje vjere na Španjolskom trgu, gdje se i danas nalazi.

U vrijeme francuskih osvajanja Napoleon je dao premjestiti cijeli arhiv u Francusku, a vraćen je u Rim tek nakon njegova pada. Zbog toga su mnogi svesci i dokumenti izgubljeni i nikad nisu ponovno nađeni. Neki fondovi su odneseni u Beč i odatle vraćeni Kongregaciji za širenje vjere 1925. godine.³

4. Pregled arhivskih fondova

Povijesni arhiv Kongregacije za širenje vjere ima 18 fondova od kojih su 2 primarna, a 16 sekundarnih. U ovom svesku objavljujemo dokumente iz primarnog fonda *Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCC)*. To su izvorni dokumenti koji se odnose na opće mjesečne sastanke od 1622. do 1892. godine, a složeni su u 1044 sveska. Nedostaju samo neki dokumenti iz 1880. godine, a svesci br. 1011 i 1012 od siječnja do ožujka 1886. nalaze se u također primarnom fondu *Acta*, u svesku 256.

Ovaj fond je sastavljen od dokumenata koji su se koristili kao temelj za raspravu na generalnim mjesečnim sjednicama, a to su pisma i promemorije biskupa, misionara, vladara, depeše nuncija i delegata, sinodalni spisi, dokumenti dobiveni od apostolskih vizitatora te mišljenja savjetnika.

Podijeljen je u dvije serije. Prva ima 417 svezaka i pokriva razdoblje od 1622. do 1668. godine. Druga serija su svesci od broja 418 do 1044 i pokriva razdoblje od 1669. do 1892. godine. Glavna razlika između ove dvije serije je ta, što prva slijedi zemljopisni poredak, dok je druga uređena po kronološkom redu. Zato nije slučajno što ju je, uvodeći novi poredak, tajnik Baldeschi naslovio: *Collezione moderna, Scritture corrispondenti agli Atti*, dok su starije serije dokumenata koje odgovaraju fondu *Acta* poznate kao *Lettere Antiche*.

Danas ova razlika više nije potrebna. Stariji sustav zemljopisne podjele dobro je odgovarao aktivnostima Propagande, ali je imao i svojih nedostataka, kako je vrijeme prolazilo, a materijal rastao. Teritorijalne granice zemalja i regija su se mijenjale, etnografske granice nisu uvijek odgovarale političkim. Aktivnosti misija nisu bile ograničene na jedan teritorij. Zbog toga je druga serija

---

³ N. Kowalsky-J. Metzler, n.dj., str. 133–134; Andrija Nikić, Povijesni arhiv Kongregacije za evangeliziranje naroda, bivša "de Propaganda Fide", Mostar 1996, str. 27–28.

napustila zemljopisnu metodu i prihvatila kronološku. Materijal je bio ureden prema radu sjednica i pitanjima o kojima se raspravljalo na svakoj sjednici. Zbog toga su *Acta* ključ za *Scritture originali*, koja se odnose na *Congregazioni generali*.

Prilično je teško koristiti prvih 417 svezaka *SOCC*. Općenito, svaki svezak sadrži pisma jedne ili više oblasti napisana u periodu jedne ili nekoliko sljedećih godina. Ponekad pokazatelji na koricama nisu sasvim ispravni. Svezak može npr. sadržavati i dokumente koji se odnose na druge oblasti. Prije uveza u sveske više je pisama uloženo jedno u drugo te folijacija ne teče kontinuirano, već između početka i završetka pisma često puta ima po više folija koji se odnose na ona umetnuta prije uvezivanja. Dodatna je to teškoća i kod istraživanja, a pogotovo kod narudžbi za snimanje. Mi ovdje ne možemo navoditi takve primjere, jer bi nas to predaleko odvelo.

Kad koristimo prvih 417 svezaka *Scritture originali*, moramo imati na umu da je to zemljopisna klasifikacija 17. stoljeća, sa svim pogreškama u vezi s Azijom i Afrikom i s terminologijom za Europu, koja je bila točna za tu epohu. Također je potrebno znati da je serija nepotpuna unatoč konstantnom numeriranju od 1 do 1044. Ovo numeriranje je relativno novo i sigurno je napravljeno nakon povratka Arhiva iz Pariza.

Znak starijeg sustava klasificiranja je i rimski broj, što ga mnogi svesci imaju na koricama. Svaki svezak ima broj na kraju, ali su ti brojevi netočni. Svesci često imaju dvostruko obilježene stranice. Starije obilježavanje pisano je rukom, a novije numeracijom. Starije obilježavanje više ne vrijedi prigodom naručivanja i citiranja u objavljenim radovima.

U drugoj seriji su svesci od 418 do 1044. Za vrijeme tajnika Federica Baldeschija (1668–1673) napuštena je takozvana zemljopisna metoda i uveden novi sustav (*Collezione moderna*) 1669. godine. *Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali* bile su smještene u arhiv točno istim redom kako se o njima raspravljalo na sastancima. Uz to, na svaki omot (fascikl) dodan je tekući broj pitanja o kojem se raspravljalo na općem sastanku i to je obično bilo napisano na zadnjoj stranici posljednjeg dokumenta. To uvelike olakšava traženje. Znajući datum određenog sastanka i tekući broj zabilježen u zapisnicima sjednica (*Atti*), lako je naći dokument koji se traži. Zato nije bilo potrebno sastavljati kazalo za ovaj dio dokumenata, dok za fond *Acta* postoje mnogobrojna kazala. Obično svaki omot na početku uključuje prijepis *Ristretta* (sažetka) iz *Atti* ili od vremena kad su se *Ponenze* počele tiskati oko 1817. godine.

Nakon *Ristretta* kardinal referent ili tajnik dodali bi sažetak *Rescriptuma* tj. odgovora Kongregacije danog na općem sastanku. On je napisan redovito na latinskom jeziku.

Nakon toga poslagani su izvorni dokumenti, koji se često razlikuju po slovima abecede, koja se odnose na *Ristretto* u *Atti*. Kasnije je bilo prilično uobičajeno naći i *Summarium* (sažetak izvornih dokumenata), takozvani *Extra Summarium*, što se odnosi na dokumente koji obrađuju isto pitanje, ali nisu donijeti na sastanku.

Nažalost, ova serija još nema odgovarajuća kazala osoba i zemljopisnih naziva, što znači da istraživač mora listati svezak po svezak, list po list, da bi pronašao dokumente koji ga zanimaju.⁴

Mi smo imali sreću da nam je mons. dr. Josip Burić dao kazala koja je godinama sastavljao radeći u arhivu Propagande i tako nam olakšao rad. Zato mu i ovaj put izražavamo neograničenu zahvalnost i najdublje poštovanje.

Riječ dvije o stanju dokumenata. Pisma su, kako rekoh, uvezana u sveske. Većina je pisama dobro očuvana, ali ima niz svezaka koji su na desnoj strani oštećeni i nemoguće ih je u cijelosti pročitati i restaurirati tekst. Poprilična je teškoća i s rukopisima. Oni su često puta "nemogući" i mogu se pročitati uz golemi napor. Valja imati na umu da ni talijanski jezik naših korespondenata nije bez mana. Mjesta koja nisam uspio odgonetnuti označio sam s tri točke, gdje nisam bio siguran u pročitano stavio sam upitnik, a u uglate zagrade one riječi koje sam mogao obnoviti po smislu na mjestima gdje je tekst uništen.

Osim vlastitih snimaka u Arhivu poslužio sam se i mikrofilmovima koje je dao načiniti pokojni dr. Josip Buturac i poklonio ih Hrvatskom državnom arhivu.⁵

Od dosadašnjih izdanja ovih dokumenata koristio sam se samo Fermandžinovim *Acta Bosnae*. U signaturama na kraju dokumenta označio sam uz izvornu signaturu iz Arhiva i stranicu u Fermandžinovim *Acta Bosnae*.⁶

5. Izbor dokumenata

Izbor dokumenata za ovaj svezak nije bio lagan, jer su dokumenti nastajali na cijelom području pojedinih administratora i apostolskih vikara, koji su administrirali velikim dijelom današnje Bosne, Slavonije, Srijema, Bačke, jednim dijelom sjeverne Srbije i pojedinim dijelovima današnje Mađarske. Jednostavno rečeno, nemoguće je napraviti takav izbor koji bi se ograničio

---

⁴ N. Kowalsky-J. Metzler, n.dj., str. 136–145; A. Nikić, n.dj., str. 45–72.

⁵ Buturčeve se snimke odnose na najstariji dio dokumenata, a on ih je obilato koristio za svoju disertaciju Katolička Crkva u Slavoniji za turskog vladanja. Međutim, dokumente nije objavio.

⁶ E. Fermandžin, *Acta Bosnae*, Zagreb 1992.

samo na današnje područje Đakovačke i Srijemske biskupije, jer su jurisdikcije bile toliko isprepletene da ni samim biskupima nije bilo jasno dokle seže njihova vlast. Ako se tomu doda činjenica da su u golemoj većini duhovnu službu obavljali franjevci Bosne Srebrene, čiji je provincijal bio važan čimbenik i nositelj jurisdikcije, kao i njihova pripadnost i podložnost samostanima u Velikoj, Našicama i onima u Bosni, onda je posve jasno da iz toga sklopa nije bilo moguće ograničiti se na sadašnji teritorij Đakovačke i Srijemske biskupije. Sve je to bilo uzrokom mnogobrojnih trzavica i sporova, kako između biskupa, tako i između svjetovnog i redovničkog klera, a često i među samim franjevcima. Smatram da pred tim nije dobro gurnuti glavu u pijesak. Slika nije bila idealna i ne treba je takvom ni prikazivati, ali se ne bi smjela niti zlorabiti. Bit će najbolje i jedino ispravno na tome danas nešto naučiti.

Spomenimo radi razjašnjenja neke činjenice. Tako je npr. Franjo Baličević, bosanski biskup (1588–1625), zaređivao u Slavoniji klerike za svećenike, krizmao vjernike, a u Srijemu je imenovao svoga vikara fra Vinka Bošnjaka. Antun Matić Požežanin, skradinski biskup, administrator Bosne, krizmao je u Slavoniji. Tomo Ivković, skradinski biskup, administrator Bosne (1625–1631), potom apostolski vikar (1631–1633), također je krizmao u Slavoniji. U njegovo vrijeme Kongregacija za širenje vjere izdala je dvije odredbe glede biskupijskih granica u Slavoniji. Jeronim Lučić, naslovni biskup Drivasta u Albaniji (1634–1639) i apostolski vikar u Bosni krizmao je u Slavoniji. Marijan Maravić, 1645. duvanjski biskup i administrator Bosne, a 1647. biskup Bosanske biskupije, obavio je 1646. godine kanonski pohod župa u Slavoniji.

Odlukom Kongregacije od 14. siječnja 1648. godine određeno je da vlast bosanskog biskupa obuhvaća područje Bosne do Save. Beogradski biskup upravlja župom Dragotin u duhovnim i materijalnim stvarima, a franjevačkim župama u Srijemu i Ugarskoj samo u duhovnim stvarima. Slavonija se povjerala skradinskom biskupu Pavlu Posiloviću, koji tu kao apostolski vikar vrši biskupsku vlast u razdoblju 1648–1650. godine. Odlukom Kongregacije od 21. prosinca 1650. godine, određeno je da se slavonske župe Požega, Ratkov Potok, Garčin i Selci povjeravaju bosanskom biskupu Maraviću u duhovnim stvarima, pod uvjetom da te župe daju biskupu kanonsku četvrtinu za njegovo uzdržavanje. Samostani i škole u Velikoj i Našicama imaju se uzdržavati prihodima drugih župa. Od 1650. do 1660. godine biskup Maravić je imao pravo vršiti biskupsku vlast u srednjoj Slavoniji, ali to nije mogao provesti, jer ga tamošnji franjevci i vjernici nisu htjeli priznati svojim biskupom.

Od 1651. do 1658. godine biskupsku vlast na tom području vrši beogradski biskup Matej Benlić. Kad mu je to Sveta Stolica zabranila, slavonski su

franjevci priznali zagrebačkog biskupa za svoga crkvenog poglavara, koji je fra Petra Nikolića imenovao svojim vikarom za Slavoniju 1658. godine.

Za vrijeme sedisvakancije u Bosanskoj biskupiji od 1660. do 1669. godine, u srednjoj Slavoniji nije nitko vršio biskupsku službenu vlast. Tada je zagrebački biskup sebi svojatao pravo na srednju Slavoniju i ondje imao dva vikara: spomenutog fra Petra Nikolića i beogradskog biskupa Benlića, ali se ne zna sigurno da li su oni na tom području vršili vlast umjesto zagrebačkog biskupa.

Nikola Ogramić, bosanski biskup imenovan 1669. od Bečkog dvora, a 1671. potvrđen od Svete Stolice, vršio je biskupsku vlast i službu u srednjoj Slavoniji. Za tu vlast borio se protiv beogradskog biskupa Benlića, koji je od 1671. do 1673. godine ovdje vršio neke čine biskupske vlasti s odobrenjem Svete Stolice. Cijelo vrijeme svoje biskupske službe Ogramić se borio za slavonske župe protiv zagrebačkog biskupa, koji je 1675. godine imenovao svojim vikarom za Slavoniju fra Luku Ibrišimovića. Borba je završila 1701. godine presudom metropolitanskog suda i kralja Leopolda, po kojoj je Zagrebačkoj biskupiji pripalo područje na istoku sve do Petrijevaca, Drenja, Levanske Varoši i Lukačeva Šamca.

Duhovnu brigu za katolike u takozvanoj turskoj Ugarskoj vodio je od 1618. godine prizrenski biskup, koji je rezidirao u Beogradu. Na prijedlog Petra Mazarekija, apostolskog vizitatora u tim krajevima, Kongregacija je 31. svibnja 1624. godine odlučila imenovati dvojicu biskupa za područje koje je tada bilo pod jurisdikcijom prizrenskog biskupa: jednog za katolike u staroj Srbiji sa sjedištem u Prizrenu, a drugog za tursku Ugarsku sa sjedištem u Beogradu. Budući da je austrijski car kao ugarski kralj želio imenovati sve biskupe u Ugarskoj, Kongregacija nije htjela onim biskupima koji su rezidirali u Beogradu dati naslov toga grada, nego ih je imenovala biskupima drugih gradova, obvezujući ih da rezidiraju u Beogradu.⁷

Petar Katić, prizrenski biskup (1618–1621) sa sjedištem u Beogradu, krizmao je u Srijemu i Valpovštini. Albert Rendić, smederevski biskup (1625–1629), administrator i apostolski delegat u Beogradu i ugarskim biskupijama pod turskom vlašću, sa sjedištem u Beogradu, krizmao je u Srijemu. Petar Mazareki, najprije prizrenski biskup, pa barski nadbiskup od 1631, a do 1634. administrator Beograda, Smedereva, Srijema i južne Ugarske, obavio je kanonski pohod u Srijemu i o tome napisao izvještaj Svetoj Stolici. Njegov vi-

---

⁷ Bazilije Pandžić, Djelovanje Kongregacije za širenje vjere među narodima središnjeg Balkanskog Poluotoka, *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum*, vol. 1/2, Herder, Rome-Freiburg-Wien, Freiburg 1972, str. 303–304.

kar u Smederevu bio je Šimun Matković. Petar Sabbatini, misionar i župnik u Nijemcima, izabran za vikara i vjerojatno potvrđen od Svete Stolice, kandidat za biskupa, vršio je službu administratora od 1635. do 1643. godine za Srijem i one biskupije kojima je do tada upravljao pokojni Petar Mazareki.⁸

No, budući da je car želio imenovati i smederevskog biskupa, novi biskup koji je trebao dobiti taj naslov sa sjedištem u Beogradu Jakob Boncarpi (1640–1647), dobio je naslov biskupa himerijskog u Mezopotamiji. Budući da je obolio, Boncarpi je 1644. godine napustio Beograd i nije pružao veliku nadu u povratak. Zato je Kongregacija tražila apostolskog administratora kojemu bi povjerila brigu za tamošnje vjernike. Budući da je car za imenovanje predložio fra Marina Ibrišimovića, franjevca Bosne Srebrene s naslovom smederevskog biskupa, Kongregacija je prihvatila prijedlog na sjednici održanoj 17. lipnja 1647. godine, ali uz napomenu da mu želi neposredno dati i naslov biskupa beogradskog. Papa je 7. listopada 1647. potvrdio ovaj prijedlog, pa je fra Marin postao prvi biskup obnovljene Beogradske biskupije.⁹ Kao beogradski biskup vršio je biskupsku vlast u Srijemu i u župi Dragotin kod Đakova.¹⁰

Matej Benlić, beogradski biskup (1651–1674) i apostolski delegat, vršio je također biskupsku vlast u Srijemu i župi Dragotin. Stanovao je samo povremeno u Beogradu, a stalno u Velikoj. U srednjoj Slavoniji vršio je biskupsku vlast bez ovlaštenja od 1651. do 1657, a s ovlaštenjem od 1671. do 1673. godine. U Benlićevo vrijeme Srijem je uvijek imao svoga generalnog vikara, koji je ujedno bio i župnik u Nijemcima: Petar Sabbatini, Antun Bogdanović, fra Petar Jurjević, Luka Deodat (Bogdanović), Luka Mrnavić i Marijan Matković.¹¹

Za vrijeme biskupa Benlića Beogradska biskupija bila je u opasnosti da bude ukinuta. Car Ferdinand III. htio je obnoviti staru Srijemsku biskupiju, pa je 4. srpnja 1654. godine srijemskim biskupom imenovao fra Petra Jurjevića. Ova obnovljena biskupija trebala se proširiti i na područje Beogradske biskupije, koja bi tako izgubila svoj najveći dio. No, Kongregacija je odbila prihvatiti tu carsku odluku i nije potvrdila Jurjevićevo biskupsko imenovanje.

Nakon smrti biskupa Benlića Kongregacija je Beogradsku biskupiju ponudila o. Robertu Korlatmiću, ali on se zahvalio. Zato je morala potražiti dru-

⁸ J. Buturac, n.dj., str. 90–93, 216.

⁹ B. Pandžić, n.dj., str. 304.

¹⁰ J. Buturac, n.dj., str. 216.

¹¹ J. Buturac, n.dj., str. 216.

gog kandidata. Tada se u samostanu u Šibeniku nalazio jedan mladi svećenik franjevac, star 23 godine, Matija Brnjaković, brat dvojice vrlo poznatih bosanskih trgovaca zaslužnih za Bosansku misiju. Kongregacija je 1675. njega predložila za beogradskog biskupa, odlajući njegovu konsekraciju dok ne završi studij. Brnjaković je bio konsekričan 1679. nakon čega odlazi u svoju biskupiju. No, nije se ondje dugo zadržao. Turska vojska koja je nadirala prema Beču, preokrenula je naopako cijelu biskupiju. Biskup ju je napustio i nije se u nju više vratio.¹² Iz dokumenata doznajemo da je kao "osoba čudna ponašanja" bio smješten u tvrđavu u Anconi, gdje je i umro 1707. godine. Kao i svi beogradski biskupi i Brnjaković je bio apostolski vikar u ugarskim biskupijama pod turskom vlašću.

Tijekom cijeloga 17. stoljeća trajao je spor zbog biskupijskih granica u Slavoniji. Do spora je došlo zato što zakoniti biskupi zagrebački, bosanski, pečujski i srijemski nisu mogli kroz duže vrijeme vršiti biskupske vlasti u turskoj Slavoniji, nego su je vršili administratori i apostolski delegati.

Kongregacija za širenje vjere pokušala je više puta (1626, 1633, 1648, 1650) privremeno urediti granice biskupske vlasti u Slavoniji, ali bez pravog uspjeha. Razlog je tome bio taj, što odredbe Kongregacije, krivnjom zainteresiranih stranaka, nisu bile dostatno jasne i određene, a ukoliko su i bile jasne, stranke ih se nisu htjele pridržavati. U borbi za slavonske župe, bosanski i beogradski biskup (administrator Srijema) otvoreno su spominjali svoje materijalne interese. Zagrebački biskup nije imao takvih interesa, a pečujski nije uopće sudjelovao u borbi.

Sveta Stolica i sama se brinula za uzdržavanje kako pojedinih misionara tako i biskupa. Bilo je uobičajeno da biskupi pod turskom vlašću dobivaju 200 škuda godišnje potpore. Sveta Stolica nije plaćala ni beogradskog ni bosanskog biskupa, jer je smatrala da ih njihovi vjernici mogu sami dolično uzdržavati. O samom načinu uzdržavanja odnosno vjerničkim prinosima nisu postojali jasni i određeni crkveni propisi, pa je to bio razlog različitim smutnjama i sporovima između biskupa, franjevac i vjernika.

U istom tom stoljeću postojao je također i spor između Svete Stolice i bečkoga dvora, koji je sebi svojatao pravo imenovati bosanske, srijemske i beogradske biskupe, a što Sveta Stolica nije htjela priznati. Ona je isticala da Bosna i Srbija nisu nikada pripadale ugarskoj Kruni, i da turska vlast ne može imati povjerenja u biskupe imenovane u Beču. U Rimu su povlasticu Silvestra

---

¹² B. Pandžić, n.dj., str. 304.

II. dodijeljenu ugarskom kralju Sv. Stjepanu, da ima pravo imenovati biskupe, tumačili kako se odnosi samo na one biskupije koje je Sv. Stjepan osnovao, a da među tih deset ne spada Srijemska, koja je osnovana kasnije. Beč se trudio dokazati starost ove biskupije, te su tako nastale prave povijesnopravne rasprave koje se nalaze u ovoj zbirci. Kako se bečki dvor, bar prividno, ponašao kao zaštitnik Katoličke crkve, Sveta Stolica je više puta popustila te potvrdila ondje imenovane biskupe.¹³

Franjevački svećenički podmladak školovao se djelomično u samostanima u Velikoj i Našicama, a djelomično u Italiji, dok su se kandidati za svjetovne svećenike redovito školovali u Italiji u sjemeništima Kongregacije za širenje vjere i to najčešće u Loretu i Fermu, a poneki bi završio studij u Urbanovu kolegiju u Rimu.

Kako se vidi, cijela plejada biskupa s vrlo različitim naslovima pojavljuje se na ovom području. Dokumenti rasvjetljuju cijeli niz problema; od čisto crkvenih i vjerskih, do političkih, gospodarskih, prosvjetnih. Tu je riječ o prognima koje su katolici morali trpjeti od turskih vlasti u vremenu kada njihova vlast slabi i kada su konačno otud protjerani. Ne male borbe morali su voditi i s pravoslavnim vladikama koji su ih nastojali podvrgnuti pod svoju vlast i ubirati od njih namete u svoju korist.

Na koncu, zahvaljujem se i ovaj put Hrvatskom državnom arhivu i njegovu ravnatelju dr. sc. Josipu Kolanoviću, na poticaju, ohrabrenju i stručnim savjetima te na tome što je prihvatio da ugledni Hrvatski državni arhiv zajedno s Kršćanskom sadašnjosti, kojoj se također zahvaljujem, bude izdavač i ovoga sveska.

Ponovno zahvaljujem vlč. Andriji Lukinoviću, arhivskom savjetniku, za pomoć u traženju i čitanju nekih dokumenata te konačnoj redakciji. Bez njegove pomoći i strpljivosti ne bi se ni usudili ući u ovaj posao. Zato mu od srca hvala. Također, ponovno zahvaljujem gospođi Nikolini Krtalić iz istog Arhiva, koja je na sebe preuzela korekturu tekstova i ostale tehničke poslove oko tiska te zaslužuje priznanje i doista srdačnu zahvalnost.

Papinskom hrvatskom zavodu Sv. Jeronima u Rimu, posebno njegovim rektorima dr. Ratku Periću, sadašnjem mostarskom biskupu, pokojnom dr. Antonu Benvinu i sadašnjem mons. Juri Bogdanu, te bivšem vicerektoru, a danas našem pomoćnom biskupu mons. Đuri Gašparoviću, velika hvala za gostoprimstvo i usluge prigodom snimanja i preuzimanja snimaka iz arhiva.

¹³ J. Buturac, n.dj., str. 216–217.

Ne manje hvala vlč. Froku Zefiqu koji mi je pomagao u pronalaženju građe u arhivu.

Na koncu, velika hvala pokojnom svećeniku naše Biskupije vlč. Iliji Martiniću na bratskoj podršci u radu oko sakupljanja i prepisivanja ovih dokumenata. Kada je bilo govora o tiskanju tih dokumenata, on je najprije upozoravao na "avanturu" u koju se kao amateri upuštamo, na teškoće i na moguća nerazumijevanja pojedinaca, da bi se napokon, unatoč svemu, priklonio želji da se pronađeni i prepisani dokumenti tiskaju. U znak zahvalnosti za njegovo sudjelovanje u ovom poslu i u znak iskrenog poštovanja, njemu posvećujem ovaj svezak.

U Jarmini, 10. veljače 2000.

Antun Dević